

UDK: 338.48-44(497.11-22)

338.485:338.43

POVEZANOST I EKONOMSKI ZNAČAJ RURALNOG TURIZMA I POLJOPRIVREDE¹

Gordana Petrović¹, Milan Grujović²

¹OŠ „Ž. Divac“, OŠ „R. Domanović“ Kragujevac

²OŠ „Ž. Divac“ Kragujevac

Rezime: Poslednjih godina često se čuje da Republika Srbija ima izuzetno povoljne uslove za razvoj ruralnog turizma. Stalno se govori o oživljavanju srpskog sela. Međutim, u Srbiji se za veliki broj sela postavljaju pitanja kako da opstanu i kako da se poboljšaju uslovi života u njima. Od stvaranja adekvatnih uslova za život na selu zavisi to da li će se i kako ono dalje razvijati. Preporuka Svetske turističke organizacije je razvoj ruralnog turizma. Razlog tome je povoljan geografski položaj, raznovrstan reljef, prijatna klima, bogata flora i fauna, zanimljiva istorija, tradicija, folklor...Treba uzeti i činjenicu da Republika Srbija ima pretežno ruralne odlike, jer 85% teritorije čine ruralna područja u kojima živi oko 45-55% populacije. Osnovna delatnost stanovništva na selu je poljoprivreda, gde 23% radno sposobnog stanovništva radi u poljoprivredi i stvara oko 40% ukupnog bruto nacionalnog dohotka. Između poljoprivrede i ruralnog turizma postoje veliko prožimanje i čvrsta povezanost. Ovoj međusektorskoj razmeni zajedničko je selo. Turizmu su potrebni poljoprivredni proizvodi tokom cele godine, a poljoprivredi su potrebni potrošači. Ruralni turizam treba da bude poluga ekonomskog razvoja za podizanja životnog standarda u ruralnoj zajednici.

Cljučne reči: poljoprivreda, turizam, ekonomija

1. UVOD

Pri podeli naselja na gradska i seoska jedan od najvećih problema su različiti kriterijumi podele i dobijeni različiti rezultati. U Srbiji se koriste dva kriterijuma, jedan je gde se naselja zakonskim propisima proglašavaju (gradska-negradska) ili kombinovani kriterijum na osnovu demografsko-statističkih obeležja, tj. na osnovu broja stanovnika i procentualnog udela nepoljoprivrednog stanovništva. Jedna od najosnovnijih podela je da ruralnim naseljima smatramo sva ona koja nisu urbana. Međutim, jedan od najvećih nedostataka ovakve podele je postojanje velikog broja naselja prelaznog tipa ili mešovutih naselja. Na teritoriji Republike Srbije postoji 6158 naselja, od čega gradskim naseljima pripada samo 195 naselja.

---

¹ *stručni rad, primljen u redakciju: 11.02.2015, prihvaćen za objavljivanje. 24.05.2015*

Gordana Petrović, Milan Grujović

Period posle Drugog svetskog rata pa do danas (popisi 1948-2011.g.) karakteriše pad broja stanovnika u ruralnim sredinama i izražena migracija na relaciji selo-grad. Migracija je bila naročito izražena do devedesetih godina, kada je usporena zbog zatvaranja velikih industrijskih kompleksa i ekonomske krize. Najizraženiji pad ruralnog stanovništva bio je u periodu 1961-1971. godina. Depopulacija, nepovoljna starosna struktura i agrarni egzodus su osnovne odlike ruralnih naselja.

Cilj istraživanja je utvrđivanje povezanosti i značaja ruralnog turizma i poljoprivrede u razvoju privrede nerazvijenih ruralnih područja u Srbiji, što bi doprinelo bržoj revitalizaciji sela i usporilo migracije seoskog stanovništva.

2. Povezanost ruralnog turizma i poljoprivrede

Poljoprivreda je jedna od najstarijih ljudskih delatnosti, a ruralni turizam jedna od najmlađih delatnosti koja se sve više razvija, kako u svetu tako i u Srbiji. Veza između poljoprivrede i turizma može da pruži osnovu za rešenje mnogih problema koji karakterišu ruralne oblasti. Poljoprivredna proizvodnja, očuvanje agrarnih resursa i razvoj ruralnog turizma kao dopunske delatnosti ljudi koji žive na selu treba da bude jedan od najvažnijih ciljeva razvoja sela. Na primer, politika ruralnog razvoja EU² daje podršku ruralnoj ekonomiji putem agroekoloških mera, održivo korišćenje šumskog zemljišta, podsticanje ruralnih turističkih aktivnosti, očuvanje i unapređenje ruralnog nasleđa. Pošto je Srbija postala kandidat za ulazak u EU, stekla je uslove za korišćenje sredstava IPA³ koja su usmerena za program ruralnog razvoja. Ulaganja u razvoj ruralnih područja najefikasnija su kroz podsticanje razvoja poljoprivrede i turizma. Stanovništvo na seoskom području može se zadržati ako mu se omoguće uslovi za rad i zarada na sopstvenom porodičnom biznisu. Kroz razvoj ruralnog područja stvaraju se uslovi za uravnotežen regionalni razvoj. Naravno, ovo je proces čiji se pozitivni efekti ne mogu odmah očekivati, ali aktivnosti mora da budu usmerene ka stvaranju uslova za oživljavanje ruralnih područja. Geografski prostor Srbije ima velike mogućnosti za razvoj ruralnog turizma, jer 85% teritorije čine ruralna područja u kojima živi oko 45-55% populacije, a poljoprivreda se smatra kao tradicionalno najzastupljenija aktivnost ruralne ekonomije.

---

² EU-Evropska unija

³ IPA- Instrument za pretpristupnu pomoć (Instrument for Pre Accession Assistance - IPA) predstavlja program za države koje su kandidati ili potencijalni kandidati za pristupanje Evropskoj uniji.

Povezanost i ekonomski značaj ruralnog turizma i poljoprivrede

Neke smernice revitalizacije sela obuhvaćene su u Strategiji razvoja turizma Republike Srbije. Predviđeno je da seoska naselja budu nosioci razvoja ruralnog turizma, uz komunalno opremanje sela i stvaranju uslova za razvoj nekih specifičnih privrednih delatnosti.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u Republici Srbiji formiralo je mrežu za podršku ruralnom razvoju koju čini 15 regionalnih centara. Građani koji žive u ruralnim sredinama preko ovih centara mogu da se informišu o izmenama zakona u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Cilj je razvoj i unapređenje poljoprivrede, stvaranje boljih uslova za život i rad u ruralnim sredinama i iskorenjivanje siromaštva.

Program razvoja održivog ruralnog turizma Republike Srbije je izrađen na osnovu Strategije razvoja turizma i Nacionalnog master plana za razvoj ruralnog turizma. Cilj razvoja ruralnog turizma u Srbiji je razvoj socijalno, ekonomski i ekološki održivog proizvoda.

3. Ekonomski efektu ruralnog turizma

Situacija u oblasti zapošljavanja u Srbiji je veoma teška. Neophodno je preduzeti odgovarajuće mere u cilju rešavanja ovog problema. Nezaposlenost zauzima centralno ekonomsko, socijalno i političko mesto i prisutna je dugi niz godina. Kao posledica nezaposlenosti javio se veliki broj zaposlenih u sferi "sive" ekonomije. S obzirom da je prisutna velika stopa nezaposlenosti radno sposobnog stanovništva, a lični dohodak zaposlenih je najniži u poređenju sa okruženjem nameće se potreba maksimalnog iskorišćavanja turističkih potencijala. Smanjenje nezaposlenosti je veliki izazov. Mnogi izlaz vide u ruralnom turizmu i poljoprivredi. Baveći se turizmom kao osnovnim ili dopunskim zanimanjem, uvećali bi se prihodi stanovništva i popravio kvalitet života. Imali bi radna mesta kod svojih kuća, bio bi smanjen pritisak na gradove i njihovu infrastrukturu. Daljim razvojem ruralnog turizma stvorili bi se uslovi za brži ekonomski i socijalni razvoj sela, za kvalitetniji život na selu, zaustavila bi se postojeća depopulacija i usporile migracije. Da bi se zaustavilo smanjenje broja stanovnika u seoskim područjima, treba osmisliti mere i akcije u cilju jačanja demografske i funkcionalne komponente naselja.

Povezanost ruralnog turizma i poljoprivrede može se objasniti na primeru opštine Knić. Opština pripada Šumadijskom okrugu, od Kragujevca je udaljena 20 km. Prostire se u dolini reke Gruže, između Rudnika (1132 m), Kotlenika (749 m) i Gledičkih planina (922 m).

Gordana Petrović, Milan Grujović

Na osnovu podataka o broju stanovnika vidi se da opština Knić beleži nepovoljne tendencije koje se ogledaju u produbljivanju depopulacije i demografskog starenja. Od 36 naselja u opštini nijedno nema status grada.

Tabela 1. Broj stanovnika u opštini Knić⁴

Naziv naselja	Broj stanovnika					
	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Opština Knić	25.599	23.192	20.965	18.724	16.148	14.237

Opština Knić ima značajne potencijale za razvoj ruralnog turizma koji nisu u celosti iskorišćeni. Turizam je mogućnost koju u potpunosti treba iskoristiti kako bi se rešili neki od gorućih problema ove opštine a to su problemi nezaposlenosti, negativnog prirodnog priraštaja i snažnih migracija ka većim gradovima. Naselja koja se bave ruralnim turizmom su: Knić, Borač, Grabovac, Žunje, Guberevac, Dragušica i Bare.

Najvažniji prirodni potencijal opštine Knić je poljoprivredno zemljište koje obuhvata 66.06% od njene ukupne površine. Najzastupljenije grane poljoprivrede su ratarstvo, stočarstvo i voćarstvo. Plodna zemlja oko reke Gruže veoma je pogodna za ratarske i povrtarske kulture, a obrađuje se 49.66 % zemljišta.

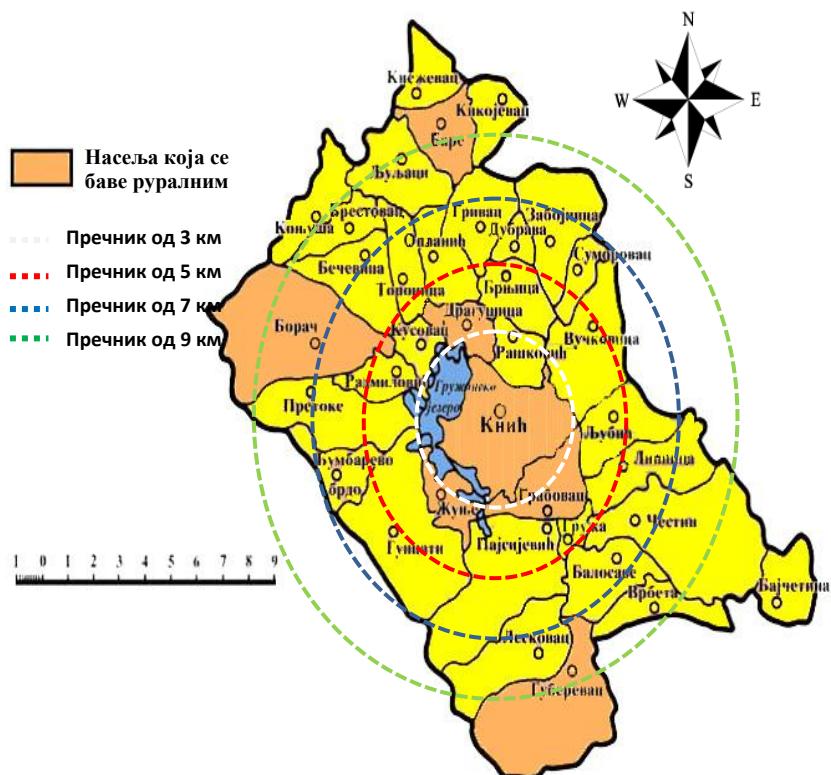
Najveći broj stanovnika bavi se poljoprivredom na teritoriji opštine Knić. To omogućava domaćinstvima koja se bave i ruralnim turizmom, kao dopunskom delatnošću da u procesu ishrane turista uključe svoje proizvode. Na taj način obezbeđuju plasman svojih proizvoda.

Ruralni turizam je razvijen na porodičnim gazdinstvima sa ciljem da se privuče što veći broj turista i stvore dodatni prihodi. Ovaj vid turizma bazira se na principima održivosti, pa se turistima nude elementi seoske sredine, priroda i tradicionalna gostoljubivost. Kao takav ruralni turizam treba da bude poluga ekonomskog razvoja i podizanja životnog standarda u ruralnoj zajednici ovog kraja. Interes je biti prepoznatljiv, nuditi svoje proizvode, uključiti što više lokalnog stanovništva i što više dohotka od turizma zadržati u destinaciji.

---

⁴ Izvor: Republički zavod za statistiku 1961-2011. godine, Beograd.

Povezanost i ekonomski značaj ruralnog turizma i poljoprivrede

Slika 1 . Sela na teritoriji optine Knić koja se bave se ruralnim turizmom⁵

Značaj ruralnog turizma ogleda se pre svega u tome što stvara mogućnost za samozapošljavanje u okviru sopstvenog domaćinstva i stvaranje dodatnog prihoda. Domaćini kroz uslugu u ruralnom turizmu imaju priliku da prodaju višak svojih poljoprivrednih proizvoda i to po znatno višim cenama od tržišnih. Takođe, ruralni turizam doprinosi ostajanju mladih na selu, sprečava starenje sela, utiče na razvoj infrastrukture, pre svega puteva, vodovodne i kanalizacione mreže. Ulaganjem u razvoj ruralnog turizma osetio bi se ekonomski efekat na teritoriji ove nerazvijene opštine. Međutim, sredstva koja opština izdvaja iz budžeta za razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede još uvek su nedovoljna. Poražavajuće je to da pretežno poljoprivredna opština počinje tek 2008. godine iz svog budžeta da izdvaja sredstva za poljoprivredu .

⁵ Izvor: Republički geodetski zavod, Odeljenje katastra u Kniću.

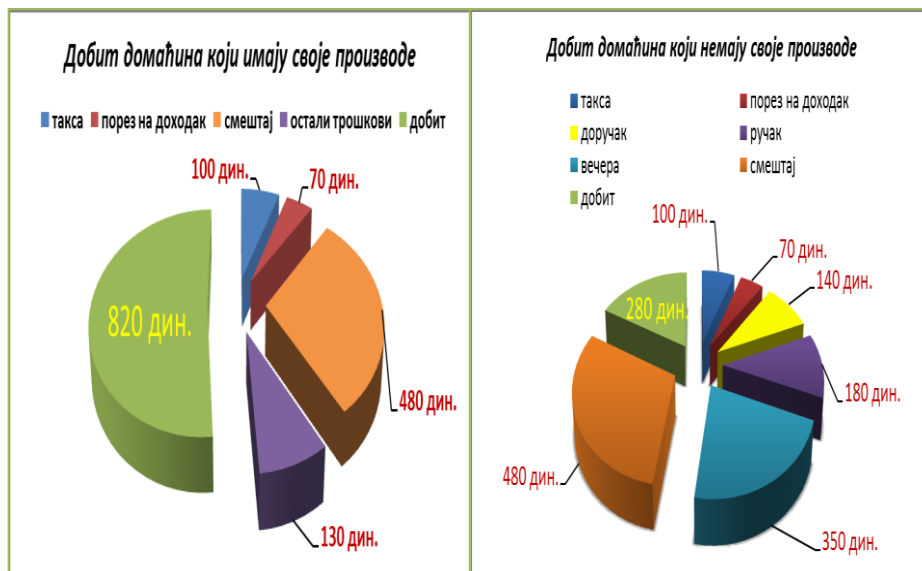
Слика 2. Budžet opštine Knić i izdvajanje za turizam i poljoprivredu u 2011. g. ⁶

Najveći ekonomski efekat imaju seoska domaćinstva koja se bave poljoprivredom i ruralnim turizmom. U okviru aktivnosti bavljenja ruralnim turizmom mogu da uključe gotovo sve članove domaćinstva. Svoje proizvode mogu da prodaju kao finalne, a ekonomska dobit znatno je veća. To se može potvrditi kroz primer domaćinstva koje se bavi ruralnim turizmom i poljoprivredom i domaćinstva koje se bavi samo ruralnim turizmom.

- Cena punog pansiona je 1.600 dinara
  - Provizija (taksa) TO .....100 din.
  - Troškovnik domaćinstva
    - doručak.....140 din.
    - ručak.....180 din.
    - večera.....350 din.
    - smeštaj.....480 din.
    - Ukupno.....1.250 din.**
  - Razlika između cene i troškova..... 1600-1250=**350 din.**
- Porez na dohodak 20 % (20% od 350 din. je 70 din.) .....70 din.
- Domaćini koji imaju svoje proizvode ostvaruje dobit:
  - $1600 - (100 \text{ din. taksa} + 70 \text{ din. PDV}) = 1430 - 480 - 130 = \mathbf{820 \text{ din.}}$
- Domaćinstva koja nemaju svoje proizvode ostvaruje dobit:
  - $1600 - (1250 + 70) = 1600 - 1320 = \mathbf{280 \text{ din.}}$

⁶ Izvor: Odeljenje finansija u opštini Knić.

Povezanost i ekonomski značaj ruralnog turizma i poljoprivrede

Slika 3. Dobit домаћина који има и домаћина који нема своје производе

Jasno se može videti i zaključiti kako se poljoprivreda i ruralni turizam međusobno uslovljavaju i dopunjuju, odnosno kako домаћин своје poljoprivredne производе може да plasira i да stvori znatno veći prihod od onog домаћина који нема своје производе. Najvažnije je да se mogu ostvariti prihodi od kojih se može živeti, ulagati u sredinu u kojoj se živi i na taj način omogućiti opstanak sela.

4. ZAKLJUČAK

Povoljan geografski položaj, bogatstvo prirodnim resursima i bogato kulturno-istorijsko nasleđe Republike Srbije pružaju mogućnosti za dalji razvoj turizma, posebno ruralnog. Kulturno-istorijsku ponudu karakterišu vredni kulturno-istorijski spomenici, verski spomenici i arheološki lokaliteti. Folklorne aktivnosti, razne manifestacije predstavljaju jedan od načina да se izraze osnovne vrednosti duhovne kulture. Tradicionalno selo odlikuje posebna kultura stanovanja, oblačenja, ishrane, verovanja, mišljenja, ponašanja. To privlači ljude iz gradskih sredina да upoznaju ovakav način življenja. Kretanje ljudi ka selu omogućava međusobno približavanje materijalnih i duhovnih vrednosti две različite sredine. Sela predstavljaju sinonim zdravog života i sredinu za duhovni i fizički oporavak.

Gordana Petrović, Milan Grujović

Šanse za brži ekonomski razvoj su orijentisanost ka poljoprivrednoj proizvodnji, razvoju ruralnog turizma i drugih privrednih delatnosti. Pri tome vodi se računa o održivom iskorišćavanju prirodnih resursa. Razvoj ruralnog turizma potencira očuvanje životne sredine predela sa očuvanim prirodnim vrednostima i očuvanim bogatim kulturnim nasleđem.

Slabosti i problemi sa kojima se susreću ruralne oblasti u Srbiji su demografske prirode koji se ogledaju u intenzivnom pražnjenju sela i velikoj nezaposlenosti. Period tranzicije je još više pojačao i doveo do izražene nezaposlenosti i slabe iskorišćenosti kadrovskih potencijala. Migracije, negativan prirodni priraštaj, malobrojna i staračka domaćinstva su slika srpskog sela. Brojni su i infrastrukturni problemi. Međutim, najveći problem sa kojim se poljoprivreda na selu suočava je nedostatak ili zastarela poljoprivredna mehanizacija, usitnjen posed, napuštene zemljišne površine. Nedostatak znanja i finansijskih sredstava za obnavljanje, proširenje kapaciteta, nemogućnost dobijanja povoljnih kredita su problemi koji karakterišu poljoprivredu i ruralni turizam.

Slabost sela su nedovoljni preradni kapaciteti koji već duže vreme nisu u funkciji, a nekada su predstavljali sastavni deo zadruga, kojih gotovo više da nema. Najveći broj zadruga je predstavljao nosioce razvoja ne samo poljoprivrede, nego i celokupne seoske privrede. Otkup poljoprivrednih proizvoda najčešće je nedovoljno organizovan. Ne postoji ugovorena poljoprivredna proizvodnja, niti podrška proizvođačima tokom proizvodnje.

Poljoprivreda je i dalje osnovna delatnost ruralnog područja. Promena privredne strukture treba da ide u pravcu razvoja i drugih grana privrede. Pre svega, cilj kome treba težiti je ruralni turizam. Pored značaja koji bi kroz razvoj ruralnog turizma dobila poljoprivredna proizvodnja podstakao bi se i razvoj ostalih grana privrede. Osetio bi se pozitivan efekat, koji bi uslovalo brži društveno-ekonomski razvoj.

Cilj razvoja ruralnih oblasti je njihova revitalizacija za koju su potrebna velika finansijska sredstva. Razlika u razvijenosti urbanih i ruralnih oblasti posledica je ekonomske politike posle Drugog svetskog rata, gde je bila zapostavljena poljoprivreda na račun industrije. Iskustva razvijenih i zemalja u razvoju ukazuju da se razvoj ruralnih područja postiže razvojem nepoljoprivrednih delatnosti koje se prožimaju sa poljoprivredom. Potrebna je ozbiljna i aktivna podrška države i lokalne samouprave uz podsticajne mere koje će dati očekivane efekte u poljoprivredi i ruralnom turizmu.

REFERENCE:

1. Lazić, V.: Međuzavisnost ruralnog turizma i poljoprivrede. Ruralni turizam, PMF–Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, 144-161. (2007)
2. Nacionalni program ruralnog razvoja 2011-2013. godina
3. Strategija održivog razvoja opštine Knić 2010-2020. godine
4. Republički geodetski zavod – služba za katastar nepokretnosti-Knić
5. Odeljenje za finansije, privredni razvoj i društvene delatnosti – opština Knić

CONNECTIONS AND ECONOMIC IMPORTANCE OF AGRICULTURE AND RURAL TOURISM

Gordana Petrović¹, Milan Grujović²
¹OŠ „Ž. Divac“, OŠ „R. Domanović“ Kragujevac
²OŠ „Ž. Divac“ Kragujevac

Abstract: In recent years, it is often heard that Serbia has very favorable conditions for the development of rural tourism. We are constantly talking about the revival of Serbian villages. However, Serbia has a large number of villages asking questions on how to survive and how to improve the conditions of life in them. Since the creation of adequate conditions for life in the country depends on whether it will be and how it continues to evolve. Recommendations of the World Tourism Organization is the development of rural tourism. The reason for this is the favorable geographical position, varied relief, a pleasant climate, rich flora and fauna, interesting history, traditions, folklore ... should be taken into account the fact that the Republic of Serbia has a predominantly rural characteristics, because 85% of the territory consists of rural areas inhabited by some 45-55% of the population. The main activity of the population in rural areas is agriculture, where 23% of the working population works in agriculture and generates about 40% of the total gross national income. Between agriculture and rural tourism there are a lot of permeation and solid connections. This cross-sectoral exchange of the common village. Tourism needed agricultural products throughout the year, and agriculture are required consumers. Rural tourism should be the backbone of economic development to raise living standards in the rural community.

Keywords: agriculture, tourism, economy